

Informační technologie v hudební dokumentaci

Ve dnech 10. až 11. prosince 2001 se v Bratislavě konal mezinárodní seminář „**Informačné technológie v hudobnej dokumentácii**“.

Jeho pořadatelem byly hned tři významné slovenské instituce: Hudobné múzeum Slovenského národného múzea, Slovenská muzikologická asociácia pri Slovenskej hudobnej únii a Univerzitná knižnica v Bratislave.

Ta dala semináři k dispozici svůj reprezentativní Multi-mediální kabinet, velmi účelně řešené a veškerou nejmodernější technikou vybavené pracoviště. Prostory jeho studovny jsou rozčleněny boxy, které nabízejí návštěvníkům jednak dostatečné soukromí pro práci, jednak napojení na počítačovou síť. Zcela vzadu, tedy mimo hlavní ruch výpůjčních a studijních prostor kabinetu, blízko k servisnímu zázemí, je v prostorném zákoutí oddělené auditorium s křesly asi pro 50 lidí. K výbavě tohoto místa patří nejen výkonná počítačová technika (včetně možnosti propojení na osobní přenosné notebooky), ale i veškerá důležitá technika projekční a reprodukční. Na dostatečně velké plátno je zde možné promítat monitor počítače, výstup ze skeneru, či videozáznamy z nejrůznějších typů nosičů. Reprodukovat zvuk je tam možno ze všech aktuálních zvukových zdrojů (například z audiokazet či z CD) prostřednictvím kvalitní soustavy zavěšených reproduktorů. K akustickým vlastnostem auditoria lze poznamenat, že jsou díky členitosti a tlumivým účinkům všudypřítomného textilního obložení dostatečně vyvážené. Všude je dobře slyšet, nežádoucí přeslechy do dalších prostor jsou minimální. Snad jedinou nevýhodou zde je, že některá z technických zařízení (patrně chladič projektoru, či větrání) působí nepřiměřený hluk.

Jestliže jsem měl k technické stránce zabezpečení jednu drobnou připomínku, organizaci semináře pak nelze vytknout snad vůbec nic, byla bezchybná. Veškerá jednání s pořadatelem probíhala ve velice vstřícné a přívětivé atmosféře, organizační tým se již s několikátýdenním předstihem staral o zabezpečení všech provozních požadavků pozvaných referentů, aby vše proběhlo hladce. Škoda jen, že pořadatelé v průběhu semináře neshromáždili přednesené referáty. I když to patrně ani nebylo v plánu, ze semináře mohl vzejít zajímavý sborník.

Dvoudenní zasedání bylo vyplněno odbornými referáty domácích i zahraničních účastníků, mezi nimiž nejpočetnější skupinu tvořili referenti z České republiky. Národní knihovnu ČR zastupoval *Zdeněk Uhlíř* z oddělení rukopisů a starých tisků, který vystoupil s úvodním referátem na téma **Strategie a koncepce elektronicko-digitálního zpracování historických dokumentů a fondů**. Referent uvedl zvolenou problematiku do širších historických souvislostí. Jeho pohled vychází z hluboké znalosti situace v archivní a dokumentární sféře jak před nástupem moderních informačních technologií, tak i v současné době. Tato znalost mu umožňuje vidět aktuální problematiku bez nežádoucího zkresení. Nové informační technologie nepřeceňuje, ani je nepodceňuje, je schopen definovat jejich vývojově nosný potenciál.

Druhým referujícím byl *Ľubomír Jankovič* (Slovenská národní knihovna v Martine). Upozornil na závažný projekt současné slovenské muzikologie – na zpracování **Bratislavského antifonáře II (Hanov kodex)**, což je pilotní projekt programu UNESCO Paměť světa ve Slovenské republice.

Třetím vystupujícím byl opět Čech, stálý spolupracovník Národní knihovny ČR, *Stanislav Psohlavec* (AIP Beroun s.r.o.). V příspěvku nazvaném **Digitalizace vzácných dokumentů** se zabýval především technickými aspekty digitalizace. Nešlo však jen o popis, či výklad příslušných technologií. Poukázal rovněž na v současné době důležitý aspekt všech digitalizačních snah, na reálné obavy ze ztráty jejich vzájemné kompatibility. V této souvislosti varoval před přílišnou závislostí získávaných dat na použitých programech. Tato situace se musí změnit, řekl, do budoucna je třeba pro digitalizaci volit taková programová vybavení, která nabízejí souborům dat větší autonomii. Programy se totiž mění, data zůstávají.

Miriám Lehotská a *Jana Bártová* (Hudobné muzeum SNM, Bratislava) referovaly o záměru a realizaci projektu **Digitálna dokumentácia fondu Jána Levoslava Bellu**. Výsledkem tohoto rozsáhlého díla slovenských muzikoložek je CD-ROM se systematicky zpracovaným audiovizuálním informačním a dokumentačním materiálem. Jde konkrétně o digitální faximile autografů a kopie rozličných písemných i obrazových dokumentů života a díla jednoho z klíčových slovenských umělců. Takto by měly být v budoucnu zpřístupněny všechny významné osobnosti slovenské hudby. CD-ROM byl zájemcem v průběhu semináře k dispozici, při jeho prezentaci se rozvinula diskuse o tom, jak určit vhodnou míru zpracování tématu. Prezentované dílo totiž svojí komplexností, hloubkou a všestranností dosud běžné normy přesahuje, takže v tomto případě rozhodně nejde jen o pouhý soubor studijních materiálů. S někte-

rymi informačními rovinami prezentovaného CD-ROMu se bude v praxi zacházet v režimu placených služeb.

Zdeněk Melichar (NUPSESO a.s., Nitra) referoval na téma **Digitalizácia dokumentov a digitálne archivy**. Ve svém příspěvku se zabýval problematikou skenování, konverzí dat, datovými archivy.

Obdobný produkt jako pracovnice Hudobného múzea SNM, tedy nový CD-ROM, prezentovala na semináři paní *Eszter Fontana* (Muzeum hudebních nástrojů Univerzity v Lipsku). Její příspěvek měl název **Computerspiele im Museum? Didaktische Angebote im Musikinstrumenten – Museum der Universität Leipzig**. Předvedený produkt je určen především k pedagogickému využití. Nabízí různé audiovizuální ukázky hudebních nástrojů, tedy ukázky hry na tyto nástroje a obrazovou dokumentaci, kde jsou zajímavé například grafické analýzy struktury právě znějících tónů, či jejich segmentů (například přechodových jevů). Prezentovaný CD-ROM může sloužit jako průvodce expozicí lipského muzea či dokonce jako zábavná hra pro děti. Díky dobré metodické propracovanosti však vyhovuje rovněž parametrům vyspělé didaktické pomůcky.

Můj referát (*Vojtěch Mojžíš*, České muzeum hudby), zařazený na začátek druhého dne jednání, zazněl pod názvem **Moderní informační technologie ve službách ochrany, uchování a lepšího využití archivovaných zvukových dokumentů**. Při jeho formulaci jsem se opřel o zkušenosti, získané během své dosavadní práce ve funkci kurátora sbírek fonotéky Hudebně-historického oddělení Českého muzea hudby. Zaměřil jsem se na dvě blízká a vzájemně se prolínající témata, na typologii fonoarchivů a na specifikaci terminů zvukový snímek a zvukový nosič. Vedle archivů masových sdělovacích médií (rozhlas a televize), vedle archivů hudebních nakladatelství a sbírek soukromých sběratelů jsem poukázal na zvlášť důležité specializované archivy odborných vědeckých institucí (například fonotéky Akademie věd ČR, Národního muzea v Praze). Jejich systematicky utvářené kolekce nemají bezprostředně utilitární poslání (jak je tomu například v rozhlasu, či televizi). Má to svoje nevýhody i výhody. Nevýhodou je, že existují ve skromnějších poměrech, bez dostatečného zázemí, výhodou je, že mají relativní nezávislost, která jim umožňuje citlivě reagovat na vnitřní potřeby shromažďovaného materiálu. Díky tomu se pak mohou perspektivně stát zdrojem informací pro celou řadu otázek položených teprve v budoucnu. Poukázal jsem na stále naléhavější potřebu zřetelného rozlišení významů terminů snímek a nosič. Snímky zůstávají, nosiče se mění, zdomkalují. Dále jsem se zmínil o nových možnostech, které badatelům již dnes nabízejí moderní záznamová a reprodukční zařízení: snadná manipulace s nahrávkami sejmutými z historických zvukových nosičů – jejich přeskupování, studium stříhů, které kdysi prováděli zvukoví technici při přípravách nahrávek pro lisování krátkometrážních desek. Svoje vystoupení jsem doplnil četnými zvukovými ukázkami historických nahrávek klasického koncertního repertoáru v konfrontaci s notovým zápisem.

Věcný a velice úzce zaměřený byl příspěvek *Nadji Wallaszkovits* (Phonogrammarchiv der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien), nazvaný **Transfer analoger Audio-Magnetbänder – der erste Schritt zum Digi-**

talarchiv. Autorka hovořila o předdigitální fázi záchranu vzácných historických zvukových dokumentů uložených na magnetofonových páscích. Jedná se o analogové nosiče dnes již vývojem překonané, které se stárnutím materiálu znehodnocují. Aby bylo možno zachránit snímky na nich uložené, je třeba seznámit se důkladně s procesem amortizace jednotlivých typů magnetofonových pásek, s proměnou jejich fyzikálních vlastností v důsledku stárnutí a osvojit si metody jejich optimální reprodukce.

Na tomto místě si dovoluji odbočit a poznamenat, že jen několik málo dní před bratislavskou akcí se konal obdobný seminář v Brně. Jeho pořadatelem byl Etnologický ústav Akademie věd ČR ve spolupráci s Phonogrammarchivem Rakouské akademie věd ve Vídni. Na brněnském semináři referovali kolegyně Nadji Wallaszkové – Dietrich Schuller, ředitel ústavu a Franz Lechleitner, hlavní technik. Jejich referáty se rovněž týkaly digitalizace historických zvukových snímků. I oni kladli mimořádný důraz na přípravná stádia digitalizace, tedy na vstupní analogovou část reprodukčního řetězce, na čtení vzácných nahrávek ze stárnoucích zvukových nosičů.

V Bratislavě poněkud rozpačitě zapůsobilo vystoupení pracovníků Slovenského rozhlasu, Rádio INET Bratislava *Juraje Ďuriše* a *Vladimíra Slaninky*. Jejich vystoupení bylo uvedeno názvem **Radioart – nové variantné riešenia využitia rádia v interaktívnej umeleckej komunikácii**. Referenti, kteří jsou současně spoluvůdci tohoto projektu, spontánně a útržkovitě hovořili o interaktivních možnostech komunikace, které nabízí internetová redakce Slovak Radio Online pro své klienty (předmětem vzájemné komunikace může být přítom zpravodajství, zábava, umění).

Zoja Seyčková (Institút Bohuslava Martinů, Praha) svůj příspěvek nazvala **Archiv tvorby Bohuslava Martinů**. Podala informaci o audiovizuálním produktu, CD-ROMu, který vznikl v prostředí Nadace Bohuslava Martinů. Jeho obsahem jsou naskenované, převážně obrazové dokumenty o životě a díle našeho významného skladatele.

Oskár Elschek (Ústav hudobnej vedy SAV, Bratislava) svým krátkým a věcným vystoupením **Realizované informačné a digitalizačné systémy v etnomuzikológii** informoval o tom, jak na půdě Slovenské akademie věd pokračuje přepis historických nahrávek na moderní záznamová média. Jedná se o cca 100 000 snímků, které postupně získávají digitální kopie, každou ve třech exemplářích, přičemž jeden bude sloužit jako archivní jednotka, druhý jako nedotknutelná záloha a teprve třetí bude uživatelský. Jako nosiče si pracovníci Ústavu hudební vědy SAV zvolili CD, s nimiž mají dobré zkušenosti.

Závěr semináře patřil brněnskému muzikologovi a vysokoškolskému pedagogovi *Stanislavu Tesařovi* (Univerzita Palackého, Olomouc), který informoval o realizaci svého projektu řešeného společně se studenty. Projekt nese název **Fontes monodici Bohemiae et Moraviae** a jeho smyslem je rovněž zpřístupnění vzácného historického materiálu a jeho systematické zpracování pomocí počítačové techniky.

Součástí semináře byl rovněž koncert uspořádaný na závěr prvního dne zasedání v Mírbachově paláci. Byl sestaven výhradně z klavírního díla Jána Levoslava Belly. Jeho

dvě rozsáhlé skladby – Sonátu b moll a Variácie na slovenskú ľudovú pieseň Letí, letí roj, op. 21 přednesla *Daniela Varínska*, čímž vhodným způsobem doplnila příspěvek týkající se digitální dokumentace Bellova díla.

Závěrem lze konstatovat, že na pozadí semináře jako celku vykryštalizovaly některé důležité kategorie, z nichž je třeba vycházet a dále je rozvíjet. Formulace *metodických aspektů* problematiky úzce souvisí s nástupem nových technologií, a to od obecně metodických s možnostmi změn v metodách vědecké práce a filozofie způsobů nazírání pojednávání problematiky vůbec (Z. Uhlíř), až po konkrétně metodické využití nových technologií ve prospěch hlubšího ponoru do materiálové základny (V. Mojžíš). Strmý vývoj nových technologií zároveň klade *aktuální technologické úkoly*, např. nalezení takových způsobů digitalizace, které nejsou vázány jen na konkrétní programové vybavení, ale jsou schopny vytvářena data uchovávat způsobem na konkrétních programech nezávislým (S. Psohlavec). Stále aktuální rovněž jsou a zůstanou praktické instrukce o způsobech ochrany starých magnetofonových pásek, zvláště před stárnutím, a o metodách přepisů (N. Wallaszkovits). Nesporným přínosem semináře konečně byla bilance výsledků *konkrétně řešených úkolů* (S. Tesař, Ľ. Jankovič, M. Lehotská – J. Bártová, Z. Melichar, E. Fontana, O. Elschek, Z. Seyčková). Dosavadní zkušenosti s digitalizací a nabízející se metody jejich vyhodnocování mj. mohou sloužit buď jako učební pomůcka, nebo jako východisko dalšího bádání.

Vojtěch Mojžíš
Fonoarchiv HHO Českého muzea hudby